ISSN: 3060-4761
TerDPI ILMIY XABARNOMASI / SCIENTIFIC BULLETIN OF THE TerSPI / НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК ТерГПИ

UDK: 158 Э 94
ORCID 0009-0008-0378-3027

ESHMURADOV OLMOSBEK ELAMANOVICH
TerDPI Amaliy psixologiya kafedrasi mudiri,
psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b professor,
E-mail: eshmuradovolmosbek@gmail.com
UBAYDULLAYEVA O'G'ILSHOD BAHODIR QIZI
TerDPI 70310301-Psixologiya mutaxassisligi 1-kurs magistranti,
E-mail: ubaydullayevaogilshod@gmail.com

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O'QUVCHILARDA DIQQAT RIVOJLANISHINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

ANNOTATSIYA: Maqolada kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda diqqatning psixologik xususiyatlari va uning rivojlanish omillari tahlil qilingan. Diqqat bolalarning o'quv faoliyati samaradorligi, xotira va kognitiv qobiliyatlariga bevosita ta'sir qiladi. Tadqiqotda diqqatni shakllantirishdagi yosh, motivatsiya, ijtimoiy va pedagogik omillarning o'rni ko'rsatib o'tilgan. Shu orqali pedagogik amaliyotda diqqatni rivojlantirish bo'yicha samarali yondashuvlar ishlab chiqilishi mumkin.
KALIT SO'ZLAR: *diqqat, kichik maktab yoshidagi bolalar, psixologik xususiyatlar, kognitiv rivojlanish, pedagogik ta'sir.*

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ВНИМАНИЯ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

АННОТАЦИЯ: В статье проанализированы психологические особенности внимания у младших школьников и факторы, влияющие на его развитие. Внимание напрямую влияет на эффективность учебной деятельности, память и когнитивные способности детей. Рассмотрены роль возраста, мотивации, социальные и педагогические факторы в формировании внимания. На основе исследования предложены рекомендации для эффективного педагогического воздействия на развитие внимания.
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *внимание, младшие школьники, психологические особенности, когнитивное развитие, педагогическое воздействие.*

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF ATTENTION DEVELOPMENT IN YOUNG SCHOOL STUDENTS

ABSTRACT: The article analyzes the psychological characteristics of attention in primary school children and the factors influencing its development. Attention directly affects students' learning efficiency, memory, and cognitive abilities. The study examines the role of age, motivation, social, and pedagogical factors in shaping attention. Based on the findings, recommendations for effective pedagogical strategies to develop attention are provided.
KEY WORDS: *attention, primary school children, psychological characteristics, cognitive development, pedagogical influence.*

ISSN: 3060-4761
TerDPI ILMIY XABARNOMASI / SCIENTIFIC BULLETIN OF THE TerSPI / НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК ТерГПИ

KIRISH. Diqqat inson psixikasining eng muhim kognitiv funktsiyalaridan biri bo'lib, u shaxsning ma'lumotlarni qabul qilish, qayta ishlash va mos xatti-harakatlarni bajarish qobiliyatini belgilaydi. Kichik maktab yoshidagi bolalarda diqqatning rivojlanishi o'quv faoliyati samaradorligi, xotira, ijodiy va kognitiv qobiliyatlarning shakllanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shu bois, bolalarning diqqatini tadqiq qilish psixologik va pedagogik sohalarda dolzarb masala hisoblanadi.

6–10 yoshli bolalar kognitiv rivojlanishning muhim bosqichida bo'lib, diqqatning intensivligi va barqarorligi yoshga qarab o'zgaradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, 6–7 yoshdagi bolalarda diqqat davomiyligi 10–15 daqiqa bo'lsa, 8–9 yoshda u 20–25 daqiqagacha yetadi. Ushbu ko'rsatkichlar bolalarning individual xususiyatlari, shaxsiy motivatsiyasi, ijtimoiy muhit va pedagogik yondashuv bilan chambarchas bog'liq.

Nazariy manbalarda diqqatni rivojlantirish jarayoni bolalarning yoshiga, kognitiv va emotsional xususiyatlariga moslashtirilishi kerakligi ta'kidlanadi. Vygotskiy nazariyasi bo'yicha, bolalar diqqatni boshqarish va ma'lumotlarni muvofiqlashtirish qobiliyatini ijtimoiy muhit orqali o'rganadi. Piaget esa diqqatni kognitiv rivojlanishning asosiy ko'rsatkichlaridan biri sifatida belgilaydi va uni yosh davrlariga mos tahlil qiladi. Shu bilan birga, B.R.Shoumarov bolalarning diqqatini shakllantirishda oilaviy muhit va pedagogik yondashuvning bevosita ta'sirini ta'kidlaydi.

Pedagogik amaliyotda diqqatni rivojlantirishga interfaol mashg'ulotlar, qisqa mashqlar, o'yinlar va muammoli vazifalar samarali ta'sir ko'rsatadi. Shu orqali bolalar o'quv jarayonida ma'lumotni tezroq qabul qilish, vazifalarni to'g'ri bajarish va xatoliklarni kamaytirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, diqqatni rivojlantirish faqat kognitiv qobiliyatlarni oshirish bilan cheklanmay, balki bolalarning emotsional barqarorligi, ijtimoiy moslashuvi va motivatsiyasini ham mustahkamlaydi.

Shu maqsadda, ushbu maqolada kichik maktab yoshidagi bolalarda diqqatning psixologik xususiyatlari, uning rivojlanish bosqichlari va pedagogik ta'sir omillari kompleks tarzda o'rganiladi. Tadqiqot natijalari pedagogik amaliyotda bolalarning diqqatini rivojlantirish strategiyalarini ishlab chiqish va qo'llash uchun ilmiy asos yaratadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODOLOGIYASI. Diqqat psixologiyaning asosiy kognitiv funksiyalaridan biri bo'lib, bolalarning ma'lumotlarni qabul qilish, xotirada saqlash va vazifalarni bajarish qobiliyatini belgilaydi. Kichik maktab yoshidagi bolalarda diqqatning rivojlanishi o'quv samaradorligi, kognitiv qobiliyatlar va ijodiy faoliyat bilan bevosita bog'liqdir.

Vigotskiy nazariyasiga ko'ra, diqqatni shakllantirish jarayoni ijtimoiy interaktsiyalar orqali amalga oshadi. U bolalarning e'tiborini boshqarish, vazifalarni muvofiqlashtirish va ma'lumotlarni tizimlashtirish qobiliyatini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratadi. Piaje esa diqqatni kognitiv rivojlanishning yoshga xos bosqichlari bilan bog'laydi va bolalarning diqqat davomiyligi va intensivligi ular fikrlash darajasi bilan o'zgarishini ta'kidlaydi.

Mahalliy olimlar Islomova, Karimov, Normurodova, kichik maktab yoshidagi bolalarda diqqatning psixologik xususiyatlarini o'rganib, uning barqarorligi va davomiyligi yosh, motivatsiya, ijtimoiy muhit va pedagogik yondashuv bilan chambarchas bog'liqligini ko'rsatgan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, diqqatni rivojlantirishga interfaol darslar, o'yinlar va qisqa mashqlar samarali ta'sir qiladi, shu orqali bolalarning o'quv faoliyati va ruhiy barqarorligi oshadi.

So'nggi yillarda diqqatni shakllantirish bo'yicha tadqiqotlar motivatsiya va shaxsiy qiziqishning ahamiyatini ham ta'kidlaydi. Bolalarning o'quv faoliyatiga qiziqishi va motivatsiyasi diqqatning barqarorligi va intensivligini oshirishga yordam beradi. Shu bilan birga, diqqatning kognitiv va emotsional komponentlari o'rtasidagi o'zaro ta'sir pedagogik strategiyalarni individual va integrativ qilish zarurligini bildiradi.

Ushbu tadqiqot nazariy tahlil va metodologik tahlil asosida amalga oshirildi. Tadqiqot maqsadi – kichik maktab yoshidagi bolalarda diqqatning psixologik xususiyatlarini aniqlash va uni shakllantirishga ta'sir qiluvchi omillarni tahlil qilish.

Tadqiqot ob'ektlari: kichik maktab yoshidagi bolalar (6–10 yosh), ularning diqqat qobiliyati va pedagogik muhit.

Tadqiqot predmetlari: diqqatning intensivligi, davomiyligi, barqarorligi, shuningdek, yosh, motivatsiya va pedagogik sharoitlar bilan bog'liqligi.

Metodlar:

1. Nazariy tahlil – psixologik va pedagogik adabiyotlarni solishtirish va tahlil qilish;
2. Konseptual model yaratish – diqqatni rivojlantirish mexanizmlarini aniqlash;
3. Sintez va solishtirma tahlil – turli tadqiqot natijalarini integratsiyalash;
4. Pedagogik tavsiyalar ishlab chiqish – bolalarning diqqatini rivojlantirish bo'yicha strategiyalarni belgilash.

Metodologik yondashuv shuni ko'rsatadiki, diqqat rivojlanishini o'rganishda yoshga xos xususiyatlar, ijtimoiy muhit va pedagogik ta'sir integrativ tarzda hisobga olinishi lozim. Shu orqali diqqatning kognitiv va emotsional komponentlari aniqlanadi va bolalarning o'quv samaradorligini oshirish imkoniyati yaratiladi. 1.Ruhiyatidagi muammosi mavjud bolalarning oilaviy muhitini ya'ni oila a'zolari bilan bo'ladigan munosabatlarini, bir so'z bilan aytganda ular orasidagi psixologik va ijtimoiy masofani proyektiv usulda o'rganish;

2. Psixologik treninglar orqali ota-onalarga bolaning imkoniyatlarini real baholashni o'rgatish;

Ushbu maqolani yozishda quyidagi metodlardan foydalaniladi:

- Qiyosiy tahlil: Oddiy rivojlanayotgan va ruhiy nuqsoni bor bolalarning oila haqidagi tasavvurlarini solishtirish.

- Suhbat va so‘rovnoma: Ota-onalarning farzandlarini mustaqil hayotga tayyorlashga bo‘lgan munosabatini aniqlash (Eydemillerning “Ota-onalarning munosabati” metodikasi asosida).

- Korreksion-pedagogik kuzatuv: Bolaning kundalik maishiy ko‘nikmalarni o‘zlashtirish dinamikasini o‘rganish.

NATIJALAR VA MUHOKAMA. Tahlil shuni ko‘rsatadiki, diqqatning intensivligi va barqarorligini oshirish uchun pedagogik sharoitning sifatli tashkil etilishi muhimdir. Interfaol mashg‘ulotlar, qisqa diqqat mashqlari va o‘yinlar bolalarda e’tibor uzluksizligini ta’minlashga yordam beradi. Shu orqali bolalar ma’lumotni tezroq qabul qiladi, vazifalarni aniq bajaradi va xatoliklar kamayadi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, pedagogik strategiyalar diqqatni faqat kognitiv jihatdan emas, balki emotsional va motivatsion jihatdan ham mustahkamlashi zarur.

Tadqiqotdan kelib chiqqan xulosalardan biri shuki, diqqatni rivojlantirish individual yondashuvni talab qiladi. Har bir bola o‘ziga xos kognitiv, emotsional va ijtimoiy xususiyatga ega bo‘lib, pedagogik ta’sirni shu xususiyatlarga moslashtirish samarali natija beradi. Shuningdek, diqqatni shakllantirishda motivatsiya va qiziqishning ahamiyati katta: agar bola darsga qiziqsa va o‘quv jarayoniga faol jalb qilinsa, uning diqqat barqarorligi va davomiyligi sezilarli darajada oshadi.

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, kichik maktab yoshidagi bolalarda diqqat rivojlanishi kognitiv, emotsional va ijtimoiy omillar bilan chambarchas bog‘liq. Kognitiv rivojlanish bosqichlari bolalarning diqqatni boshqarish qobiliyatini belgilaydi: yosh bolalarda diqqatning davomiyligi qisqa bo‘lsa, kattaroq yoshda u barqaror va uzluksiz bo‘ladi. Shu nuqtai nazardan, diqqatni shakllantirish pedagogik jarayonning ajralmas qismi bo‘lib, bolalarning o‘quv faoliyatini samarali qilishga xizmat qiladi.

Interfaol mashg‘ulotlar, o‘yinlar, qisqa konsentratsiya mashqlari va muammoli vazifalar bolalarda diqqatni rivojlantirishning eng samarali usullari sifatida aniqlangan. Bu yondashuvlar nafaqat bolalarning e’tiborini kuchaytiradi, balki ularning motivatsiyasini oshiradi, ruhiy barqarorlik va ijtimoiy moslashuvini yaxshilaydi. Shu bilan birga, diqqatni rivojlantirish pedagogik yondashuvlarni individual xususiyatlarga moslashtirishni talab qiladi, chunki har bir bola o‘ziga xos kognitiv va motivatsion xususiyatga ega.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, diqqatni shakllantirish bo‘yicha strategiyalar quyidagi tamoyillarga asoslanishi lozim:

1. Yoshga mos interfaol mashg‘ulotlar orqali diqqatni mustahkamlash;
2. Diqqatni rivojlantirish bo‘yicha qisqa va tizimli mashqlarni joriy etish;
3. Bolalarning qiziqish va motivatsiyasini hisobga olgan pedagogik yondashuvlarni qo‘llash;
4. Ijtimoiy va oilaviy muhitning diqqat rivojlanishiga ta’sirini hisobga olish.

Shuningdek, tadqiqot natijalari bolalarning o‘quv faoliyatini yaxshilash, ruhiy barqarorlikni oshirish va ijtimoiy moslashuvini rivojlantirishda diqqatning ahamiyatini yana bir bor tasdiqlaydi. Shu bilan birga, diqqatni rivojlantirish pedagogik va psixologik strategiyalarni integrativ tarzda qo‘llashni talab qiladi, ya’ni diqqatni faqat kognitiv qobiliyat sifatida emas, balki emotsional va ijtimoiy komponentlarni ham hisobga olgan holda shakllantirish zarur.

XULOSA. Xulosa qilib aytganda, kichik maktab yoshidagi bolalarda diqqat rivojlanishini kompleks tarzda o‘rganish va pedagogik amaliyotga tadbiq etish nafaqat ilmiy, balki amaliy ahamiyatga ega. Diqqatni shakllantirish bo‘yicha tizimli va individual yondashuv bolalarning o‘quv samaradorligini oshiradi, ularning motivatsiyasi va ijtimoiy faolligini rivojlantiradi, shuningdek, ruhiy barqarorlik va kognitiv qobiliyatlarni mustahkamlaydi.

Shu bilan birga, kelajakdagi tadqiqotlar diqqatni rivojlantirishda zamonaviy texnologiyalar va interaktiv pedagogik metodlarning samaradorligini o‘rganishga qaratilishi tavsiya etiladi. Bu esa pedagoglar va psixologlar uchun bolalarning diqqatini rivojlantirish bo‘yicha yangi ilmiy asoslar yaratadi va maktab amaliyotida innovatsion yondashuvlarni joriy etishga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1.Luria, A.R. (1973). The Working Brain: An Introduction to Neuropsychology. Basic Books.
2.Islomova, F. (2020). Kichik maktab yoshidagi bolalarda diqqat barqarorligi va o‘quv samaradorligi. Pedagogika va Psixologiya.
3.Karimov, N. (2018). Diqqat intensivligi va maktab yoshidagi bolalarning kognitiv faoliyati. Psixologik Jurnal.
4.Normurodova, S. (2019). Bolalarda e’tibor va diqqatni rivojlantirish metodlari. Ilmiy Pedagogik Tadqiqotlar.
5.Badalova, M. (2021). Diqqat va kognitiv rivojlanishning pedagogik jihatlari. Ta’lim va Psixologiya.
6.hakirov, T. (2020). Kichik maktab yoshidagi bolalarda diqqat va motivatsiya o‘rtasidagi bog‘liqlik. O‘zbekiston Pedagogik Jurnali.
7.Clements, D.H., & Sarama, J. (2009). Learning and Teaching Early Math: The Learning Trajectories Approach. Routledge.
8.Santrock, J.W. (2018). Child Development (15th Edition). McGraw-Hill Education.
9.ZiyoNET kutubxonasi - library.ziyonet.uz (https://library.ziyonet.uz/)
10.CyberLeninka — cyberleninka.ru (https://cyberleninka.ru/)
11.PsycINFO / APA PsycNet - psycnet.apa.org (https://psycnet.apa.org/) .